

GAT

GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM

Eőri Teréz: Hazánk mezőgazdaságának alakulása az utóbbi fél évszázadban,
különös tekintettel a nyugati régiókra

Lentner Csaba: A magyar lízingpiac sajátosságai és fejlődésének lehetséges
irányai

Samu Mihály: A jog és a gazdaság

Czike László: Az államadósság növekedése

Rétvári László: Természeti erőforrások a (tudomány)politika hullámverésében

Herczeg János: A magyar egészségügy privatizációjának sajátosságai

Fábián Attila: A piaci liberalizáció feltételei Kelet- és Délkelet-Európában

Fonda Ferenc: A gazdaságtudomány szilánkjai

Fonda Ferenc: Értékek és mértékek

2002/1

Társadalomtudományi folyóirat

A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Andrásy Adél, Dr. Dézsy József,
Dr. Fecske Mihály, Dr. Gidai Erzsébet (a szerkesztőbizottság elnöke)

Megjelenik félévente

Készült a soproni Felsőoktatásért Alapítvány támogatásával

GT

A szedést Bosnyákovits Józsefné készítette,
a tördelés Takács Eszter munkája.
A nyomtatás 2002 novemberében készült.

Szerkeszti: Kormányosné Aranyi Krisztina

Felelős kiadó: Dr. Gidai Erzsébet
Kiadja a „Prognózis 2000” Alapítvány
ISSN 0865 7823

Tartalom

GAZDASÁG	5
Eőri Teréz: Hazánk mezőgazdaságának alakulása az utóbbi fél évszázadban, különös tekintettel a nyugati régiókra.....	5
Lentner Csaba: A magyar lízingpiac sajátosságai és fejlődésének lehetséges irányai	29
Samu Mihály: A jog és a gazdaság.....	43
Czike László: Az államadósság növekedése	65
TÁRSADALOM ÉS POLITIKA	81
Rétvári László: Természeti erőforrások a (tudomány)politika hullámverésében.....	81
Herczeg János: A magyar egészségügy privatizációjának sajátosságai ..	91
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	114
Fábián Attila: A piaci liberalizáció feltételei Kelet- és Délkelet-Európában	114
RECENZIO	126
Fonda Ferenc: A gazdaságtudomány szilánkjai	126
Fonda Ferenc: Értékek és mértékek.....	130

GAZDASÁG

Eőri Teréz

Hazánk mezőgazdaságának alakulása az utóbbi fél évszázadban, különös tekintettel a nyugati régiókra

(Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala megye)

A FÖLD ALAPVETŐ FUNKCIÓI

A föld mással nem pótolható nemzeti kincs, egy társadalomban több funkciót tölt be.

A föld a nemzet létezésének alapja. Ebben ölt konkrétan testet a „haza” fogalma, azért társadalmi létfeltétel, mert mint *országhatárok által körülhatárolt felszínen* mozgunk, élünk rajta, lakóházakat emelünk rá, ráépítjük a termelő és szolgáltató objektumainkat, a földdel mint munkaeszközzel és a munka tárgyával termelünk; kisebb-nagyobb mértékben kielégítjük szükségleteinket.

A föld azért a termelés tárgyi alapja és eszköze, mert a föld magába foglalja a természeti kincseket, eszköze a mezőgazdasági termékek termelésének, a növénytermesztésnek közvetlenül, az állattenyésztésnek közvetve. Annál értékesebb egy földterület, minél több – vagy sajátosan mikroklimatikus, vagy különleges talajminősége folytán – *egyedülálló minőségű termék* kibocsátására képes. Az ökológiai tényezők, az éghajlati és domborzati viszonyok együttesen határozzák meg a föld *természetes termőképességét*, ezek hiánya vagy jelenléte adja a termőhely minőségét, amihez az ember erőfeszítéseket tesz, eszközöket fektet be. Így a termelés különböző feltételeit hozza létre.

A föld mint alapzat helyet ad az ipari termelésnek, a lakossági igényeket kielégítő szolgáltatásoknak. E funkciónak különleges jelentősége van,

mert nem a mezőgazdálkodásból származó földhozadék határozza meg a föld értékét, hanem a telkek piaci értéke, piaci ára, melyeknek alakulásában teljesen más tényezők hatnak.

A föld hasznosításának mai rendje a munkamegosztás fejlődésének évezredes folyamatában alakult ki.

A föld mint a termelés tárgya nem kopik el, értéke megmarad, legföljebb változik, de a tulajdonosnak mindenképp értékes vagyontárgya marad (Szűcs I. 1989.).

A FÖLD JELENTŐSÉGE HAZÁNKBAN

„Minden nemzet földjének termékenységével emelkedik fel vagy hanyatlik alá.” A föld kimerülésével a kulturális és erkölcsi erők is megsemmisülnek (Római Birodalom).

Mind ez ideig az emberiség az egész történelmén végigvonuló sok riasztó példa után is vajmi kevéssé törődött azzal, hogy a termőtalajt, minden jólét forrását megvédje a pusztulástól, és termőképességét késői nemzedékek számára is fenntartsa és biztosítsa. Ezért Amerika (USA) már 1935-ben létesített egy szervezetet (Soil Conservation Service, SCS), egy olyan országos hálózatot, amely a talaj minőségének megőrzését szolgálja. A talajvédelmet szolgáló tapasztalatok alapján a földeket nyolc csoportba osztották a viszonylag állandó használat és növénytakaró szerint. Az országok népességmegtartó képessége nemcsak a föld termőképességével, hanem a talajvédelemmel is alapvetően összefügg. Általában azt tartják, hogy 1 személyre 0,98 ha szükséges a népjólét és a közgazdaság egyensúlyához – nálunk ez 0,6 ha (Surányi, 1948).

Ha nem állnának előttünk ezek a példák, már akkor is rég rá kellett volna jönnünk, hogy a föld és a talajvédelem kérdése hazánkban is életbevágóan fontos. A trianoni békediktátumból adódóan Magyarország mostani területe medence jellegű maradt. Hegyeink, egyéb természeti kincseink a határon túlra kerültek, de a Kárpátok, melyek körülölelik hazánkat, visszaverik a napfényt, ezért több a napsütéses órák száma Euró-

pa bármely nem mediterrán égvövi országához képest. Így nem marad más, csak a földdel való okos gazdálkodás. A föld és védelme elsőrangú kérdés. Fontos a fásítás, ezzel együtt a növényzet védettsége, talajvédő növénytermesztés kidolgozása, és talajvédő növények termesztése. Nagyon fontos a *tájkialakítás*, a vidék fejlesztése.

Ezt az országot majdnem 1000 éven át – kivéve az utóbbi 150 évet az ipari forradalmaktól számítva – a mezőgazdaság tartotta el. Gondoljunk csak az Osztrák–Magyar Monarchiára (400 év), ahol hazánk a birodalom „éléskamrája” volt, majd később 40 évig egy másik birodalomé, a Szovjetunióé.

Sajnos az utóbbi 50 esztendő a természet leigázásáról, erőforrásainkról jellegű kihasználásáról, megalomániás terveink végrehajtásáról szólt, a józan paraszti ész teljes mellőzésével.

Hazánk földjét a múlt évszázadban ötször szabdalták föl (1919-ben, 1920-ban, 1945-ben, 1959-ben, 1990-ben), hol széjjel, hol össze. Ne csodálkozzunk, ha nem tud folyamatos rendszer vagy mezőgazdálkodás kialakulni. Hazánk földjének szinte egész területe alkalmas szántóföldi növények termesztésére, területének **86%**-a jó mezőgazdasági művelésre, míg az EU-átlag 46,5% (Hubai, 2001), a világotlag 37,1%. Az egy főre jutó mezőgazdasági terület hazánkban kb. 0,6 ha (Japánban az egy lakosra jutó termőföld 0,04 ha).

A természeti erőforrások kutatási eredményei azt mutatják továbbá, hogy a **legnagyobb nemzeti vagyონrészünk a termőföld (20,4%)**, még ezeken az alacsony földárakon mérve is, amit az *1. táblázatban* látható (Rétvári, 1989; Hubai, 2001). A *2. és 3. táblázat* pedig a 90-es évek földárait mutatja (Hubai, 2001). A magyar földárak elmaradnak az európai földárak mögött, mert nálunk 40 évig nem volt értéke a földnek. Várható, hogy az EU-belépés után a magyar földárak fel fognak menni.

- Ezért vesz már most sok külföldi magyar földet hivatalosan vagy nem hivatalosan (zsebszerződés).
- A globális fölmelegedés miatt a mély alföldek (Hollandia, Anglia kisebb déli része) víz alá kerülhetnek.

- Továbbá, mivel a magyar földet klímaadottságai vetőmagtermesztésre predesztinálják, hazánk földje, nagyon fontos területté válik, illetve vált.

1. táblázat

A természeti erőforrások szerkezete és nemzeti vagyon értéke (1985)

Megnevezés Vagyon	Mrd Ft	Az erőforrások százalékában	Az összes nemzeti vagyon százalékában
Ásványi	506	25,8	10,2
Víz	401	20,4	8,1
Föld	1 009	51,3	20,4
Erdő	50	2,5	1,0
Összesen	1 966	100,0	39,7
Teljes nemzeti vagyon	4 957		100,0

2/a. táblázat

Néhány európai állam földárai (1998. szeptember)

Ország	Ár (DEM/ha)	Megjegyzés
Luxemburg	91 000	Bérllet 450 DEM/ha/év
Németország	33 000	
Hollandia	36 000	
Ausztria	31 000	
Svédország	2 300	
Magyarország	1 500	

2/b. táblázat

A termőföld ára az egyes országokban

Ország	Dollár/ha
Japán	250 000
Új-Zéland (legelő)	16 106
Egyesült Királyság	11 400
USA	6 200
Ausztrália	4 200
Kanada	3 000
Argentína	2 100

A HAZAI FÖLD HASZNOSÍTÁSA

Magyarország éghajlati, vízrajzi és talajadottságai a területet mezőgazdasági termelésre teszik alkalmassá. Éghajlata medence jellegű kontinentális klíma, amelyet három hatás alakít (Adriai-tenger, Atlanti-óceán és a kelet-európai síkság). A Kárpátokról visszaverődő napfény (+1000 óra) különleges minőségű természetésre teszi alkalmassá a hazánk közepén elterülő földeket (Duna–Tisza köze, Békési-löszhát, Bácska), amely Európában egyedülálló.

Legfontosabb erőforrásunk: a talaj (Bora–Nemerényi, 1994). „Magyarország legnagyobb természeti kincse változatos, többnyire jól termő, a fejlett mezőgazdaság ígéretét hordozó talaja.” Az alföldeken **mezőségi talajok** (csernozjomok – Bácskai-löszhát, Hajdúság, Körös–Maros köze) találhatók.

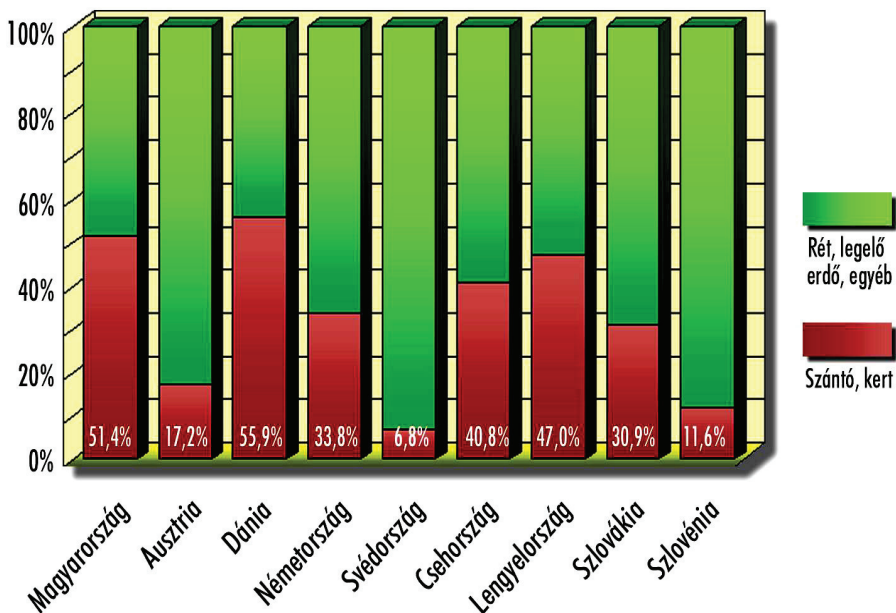
A terület mintegy 20%-a ún. „**zsíros feketeföld**”, ez a mezőségi talajfajta, kitűnő tulajdonságokkal rendelkezik. (Bácska, Bánát, Mohácsi síkság, Kisalföld, Békés–Csanádi-löszhát, Hajdúsági-löszhát, Közép-Tisza medencéje, Solti-lapály nyugati pereme).

A Mezőföldön, a különböző domb- és hegyvidékeken pedig különféle **erdőtalajok** uralkodnak. Megtalálhatók még: az **öntéstalajok**, a **láptalajok**, a **szikes talajok** és a **redzina**. **Mezőgazdaságunk földrajzi adottságai összességükben kedvezőek.**

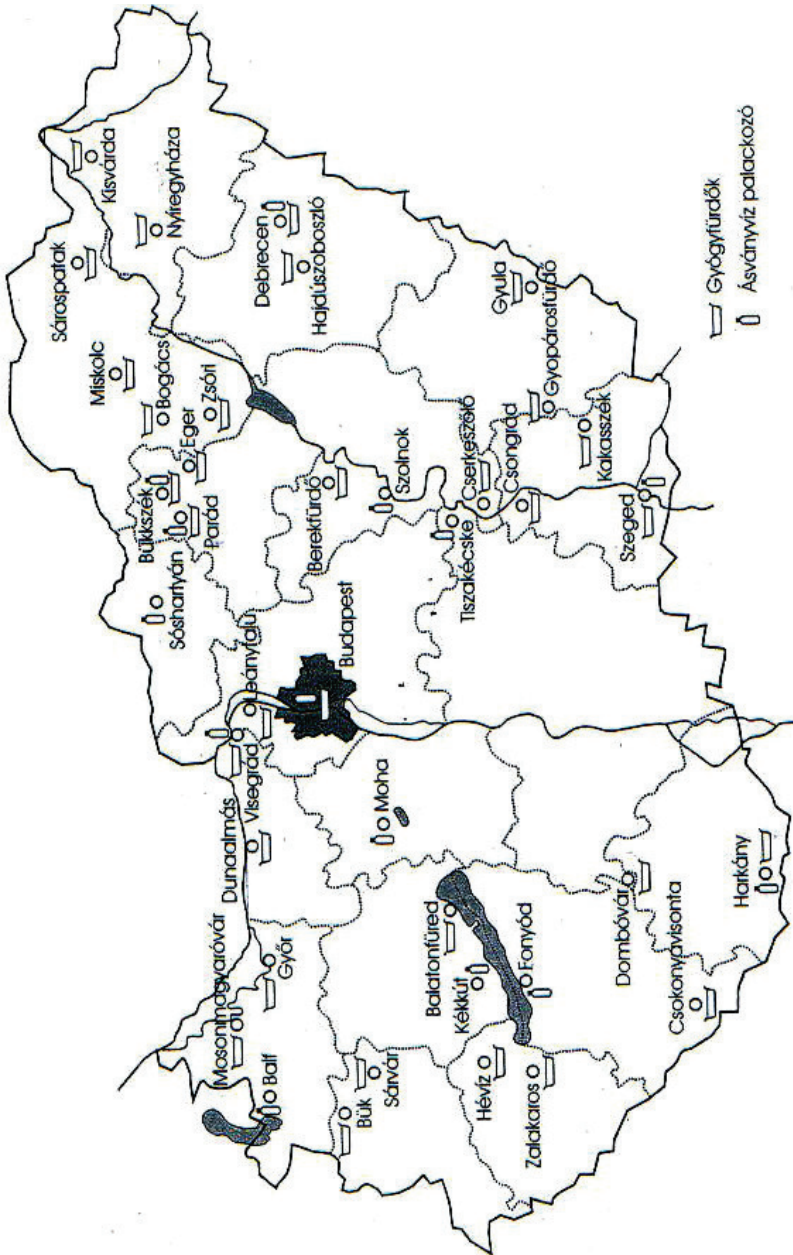
Magyarországon eredményesen megtermelhetők a mérsékelt égövi kultúrnövények, jók az adottságai a világban legszélesebb körben elterjedt **haszonállatok tenyésztésének is** (Bora–Nemerényi, 1994, 132.).

Az ország területének 40%-át erdőtalajok fedik. A jó minőségű talajokon kívül vannak réti, láptalajok és homoktalajok, melyek erdősítését meg kellene kezdeni ahhoz, hogy a kívánt európai átlagot a jó levegő és a környezet tekintetében elérjük. Hubai (2001, 42.) szerint Magyarország a **művelési ágak** megoszlása tekintetében **világraszólóan kiugrik szántó-, kert- és fás kultúrák** terén. Amint már említettük, hazánk mezőgazdaságilag művelhető területeinek aránya **86%**, ami az EU-átlag közel kétsze-

rese, a világtalag háromszorosa. Néhány európai ország területének művelési ágak szerinti megoszlását az 1. ábra mutatja. Egyedül az erdő részaránya (18%) marad el az európai átlagtól.

1. ábra: Néhány európai ország területének művelési ágak szerinti megoszlása

2. ábra: Hazánk fontosabb hévizei és hideg vizei

Területünk jelentős részén még hatalmas felszín alatti vizek is vannak kihasználatlanul, amit a 2. ábra mutat (Hubai, 2001, 14. ábra.). Magyarország földtani felépítése következtében felszín alatti vizekben különösen gazdag, sőt gyógyvizekben Európa egyik leggazdagabb országa, ezt kellene kihasználni a vidéki turizmus fejlesztésére Európa közepén.

A leírtakból látszik, hogy hazánk elsősorban **mezőgazdasági ország**, amelynek mezőgazdasági termelésből kell biztosítania a belső ellátást, valamint az exportot és az élelmiszeripari feldolgozás termékeit.

A hazánkban megtermelhető mérsékelt égővi növények az alábbiak:

gabonafélék: búza, kukorica, árpa rozs, zab;

ipari növények: napraforgó, cukorrépa, repce, szója, borsó;

takarmánynövények: pillangósok, herefélék, füvek, silókukorica;

gyümölcsök: alma, barack, szilva, meggy, cseresznye, dió, körte, bogyósok, szőlő;

zöldségnövények: paprika, paradicsom, hagyma-, zöldség-, káposzta-, répafélék (cékla, sárgarépa, kerékrépa, cikória).

Az említett növényeknek a vetőmagtermesztése indokolt, és ennek a két háború közötti időből meg is vannak a hagyományai.

A mezőgazdaság szerkezetét a termelési érték arányában a 3. táblázat szemlélteti (Bora–Nemerkenyi, 1994).

3. táblázat

A mezőgazdaság szerkezete a termelési érték arányában

Ágazat megnevezése	Termelési érték %
Gabonafélék	48
Állattenyésztés	21
Gyümölcs	8
Zöldségfélék	7
Ipari növények	6
Egyéb	10

Exportnövényeink nyers vagy feldolgozott formában, valamint vetőmagként: búza, kukorica, zab, napraforgó, repce, borsó, paprika, paradicsom, hagyma, alma, barack, szilva, meggy, dió, bogyósok, szőlő; továbbá a bor és a gabonafélék; füvek, herék, pillangósok vetőmagjai. Természetesen a gyümölcsöket friss, dobozolt, illetve konzerv formájában (feldolgozva) érdemes kiszállítani.

Podruzsik (2000) szerint „Magyarország mezőgazdaságát illetően ön-ellátó, és a mezőgazdaság erőteljesen exportorientált az európai országok irányába, az összes export 80%-át Európában értékesítik.” Debatisse (1998) azt írta, hogy amíg az ország teljes külkereskedelmi mérlege deficit, addig a mezőgazdaság hozzájárulása a hiány csökkenéséhez körülbelül egy harmad. Országunk azonban területi nagysága miatt a nemzetközi mezőgazdasági kereskedelemben nem jelenik meg meghatározó tényezőként. Ezért lehetne még többet exportra termeszteni. A magyar export a világkereskedelemben nem éri el az 1%-ot, de minőségileg igen jó.

A magyar mezőgazdaságon belül a gabonatermelés a legmeghatározóbb, az első világháború után az elsőként kiépült korszerű ágazat volt. Az első világháború előtt Budapest a világ legjelentősebb malomipari központja, gabonapiaca volt. Mechwart András, a Ganz gyár mérnöke forradalmasította a lisztőrlést azzal, hogy vashengereket alkalmazott a kő helyett. Találmánya gyorsan elterjedt az egész világon. A Petőfi híd hídfőjénél két „gabonatárház” és több malom épült a gabona fogadására és feldolgozására.

A világnak akkor két malomipari központja volt Minneapolis és Budapest, mert hazánkban termelt a második legjobb búza Kanada után. Innen örölvé szállították a lisztet tovább az osztrák, a német és a cseh piacokra. Ebben az időszakban sorba épültek a hengermalmok hazánk vidéki nagyvárosaiban. A második világháború után azonban létrejött az új szocialista munkamegosztás, a háborúban a malmok nagy részét lebombázták (Bora–Nemerkényi, 1994). Mindezek ellenére hazánk a 90-es évekig jelentős gabonaexporttal bírt, amely mintegy 12% körül alakult. Amíg a vi-

lág mezőgazdasági államai támogatják a gabonatermesztést, addig a 90-es évektől hazánkban e támogatás csökkenő mértéket mutat.

Különböző közgazdászok vizsgálták a búza exporttámogatásának helyzetét. Igaz ugyan, hogy ezt a támogatást nem a földművelő, hanem az exportőr kapja, mégis hatással van a belpiaci árakra, ezen keresztül a termelési kedvre is.

Az exporttámogatások egyaránt befolyásolják a jövedelemnagyságot és a jólétet (Bohman, 1991). Magyarországon 1991–1993 között nem támogatták a búzaexportot, aztán pedig kisebb mértékben igen, a legkevesbé 1995-ben (6,5 dollár). Az említett évben pedig minden mennyiségű búzát megvettek volna, de az elmaradt támogatás miatt nem volt mit megvenni. Majd 1997-ben a társadalom a legnagyobb veszteséget szenvedte el (444 ezer dollár), ráfizetéses volt a búzaexport.

Szinte az egész ország területén termesztünk őszi búzát. Igazi hazája Fejér megye, Békés megye, a Duna–Tisza köze, Tolna, Baranya, de Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala is megtermeli a belföldi szükségletét. Az őszi búza kiváló minőségéhez a téli hideg és a korai meleg nyár szükséges (keves köd), azaz a kontinentális klíma. Ezért a legjobb minőségű búza a Duna–Tisza közén, Fejér, Tolna és Békés megyében terem.

Második legértékesebb gabonanövényünk a kukorica, melynek eladása nem gond, mert génmodifikált kukoricát hazánk nem termeszt, és az EU csak génmodifikációtól mentes kukoricát vásárol.

Összefoglalóan tehát: Magyarországon a mezőgazdasági export **igen jelentős**, melyben a **búza meghatározó súllyal vesz részt**. Figyelemre méltó, amit Debatisse (1998) mondott, hogy „**amíg az ország teljes külkereskedelmi mérlege deficitese, addig a mezőgazdaság hozzájárulása a hiány csökkentéséhez körülbelül egy harmad**”. Hiba, hogy a pénzbevétel jelentős része a kereskedőkhöz áramlott. Az elmúlt évek exportált mennyiségének 97%-át 19 vállalkozás kapta (Podruzsik, 2000).

Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy az Oroszországba irányuló csökkenő magyar export (búza) a nem megfelelő piaci jelenlét miatt következett be. Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy gazdaság-

diplomáciai erőfeszítéseink nem elegendők, mert a magyar áru dotációja elmarad a nyugat-európai konkurenciától. A magyar pénzüzeteket rendkívüli gazdasági kötelezettség terheli az oroszországi hitelek miatt.

A lengyelek sokkal nagyobb vállalkozó készséggel nagyobb területen vannak jelen, pedig nem tőkeerősebbek, mint mi. Elemzésünk szerint fel kell zárkózni az EU-tagállamok vállalatai mellé. Nem elsősorban tőkehiány, hanem a vállalkozó kedv elmaradása az oka a piaci részesedés elmaradásának. Nem hanyagolható el az olajár emelkedése sem, amely az orosz olajszállítások miatt érdekes számunkra, hiszen Oroszország az olajért ellentételezéseként a mezőgazdasági áruk minden mennyiségét fogadná, megfelelő marketingtevékenységet követően. Gazdaságstabilizációnkban a természeti erőforrások külkereskedelmi cseréjében továbbra is jelentős mértékben a keleti piacokra vagyunk utalva, meg kell tanulnunk és alkalmaznunk kell a pénzmozgás nélküli barterkereskedelmet. Sőt, az EU-tagállamok bizonyos élelmiszerfeleslegét is fel kellene vállalnunk komoly marketingtevékenység után, azaz folyamatosan járni kell az utódállamokat, hangsúlyozva a kölcsönös előnyöket, mert:

- nem szabad, hogy az orosz utódállamokban lévő korábbi piacainkat elveszítsük;
- közgazdaszaink többé-kevésbé jártasak az orosz nyelvterületen;
- már ismertek ott a magyar élelmiszeripari termékek (a 40 évi kereskedelmi kapcsolat miatt);
- ellentételezéseként van megfelelő ásványi anyag, amelyre szükségünk van.

A FÖLD HASZNOSÍTÁSÁNAK VÁLTOZÁSAI

A földhasznosítás különböző módjait a művelési ágak (szántó, kert, gyümölcsös, szőlő, gyep és nádas) fejezik ki. A művelési ágak tájankénti megoszlása – amely a történelmi fejlődés eredménye – változó (3. ábra – Bora–Nemerkényi, 1994).

Az utóbbi évszázad legfontosabb változásait az ország, illetve a nyugati régió – Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye – területein az alábbiakban részletezzük.

- Az elmúlt 50, de különösen az utóbbi 12 évben csökkent a szántóterület aránya, gyakran pazarolták: ipari parkok jöttek létre, valamint művelésiág-változások történtek, amint a *4. táblázat* (Bora–Nemerkényi, 1994) adatai mutatják.
- Túlságosan **megnövekedett** az ún. **művelés alól kivont területek** (beépített területek, plázák, ipari parkok, utak stb.) aránya, melyeket a *6–9. táblázat* adatai jeleznek. Az *5. táblázatban* a régiók szerinti művelésiág-arányok láthatók. A *10. táblázat* a nyugat-dunántúli megyék mezőgazdasági tevékenységének főbb jellemzőit tartalmazza.
- Változott a gyepterület aránya.
- A jó szántóföldi területek további fokozottabb védelemre szorulnak.
- Pozitív az erdő arányának növekedése (jó levegő).
- A szántóterület jelentős részét külföldiek kezére játszották (ellenőrizhetetlen), ezzel mintegy feldarabolták hazánkat.

A mezőgazdasághoz szorosan kapcsolódik termékeink fő felhasználója, az élelmiszerfeldolgozó-ipar, melyet 1992-ben teljes mértékben nyugati kézbe játszottak át.

Ez utóbbi miatt a mezőgazdaság „félkarú óriás”, mert nincs a termékekre a Nyugatnak igénye az utóbbi időben, keleti piacaink nagy részét pedig felfüggesztettük, illetve nem találtuk meg az áru ellentételezését, pedig ez az egyetlen járható út. Így egyre sorvad a konzervipari alapanyagok termelése, a kiváló minőségű (sok napfény, sok vitamin) gyümölcsnek, vörösbornak szándékosan nincs piaca. A „legolcsóbb rákellenes szer”, a „magyar paradicsom” szinte eltűnik a piacról.

4. táblázat

A földhasznosítás arányainak változása
(1895–1992 között, az ország területének %-ban)

Földhasználat	1895	1935	1992
Szántó	55,5	60,3	50,6
Kert	1,0	1,2	0,4
Gyümölcsös++	1,2
Szőlő	1,9	2,2	1,4
Gyep (rét, legelő)	22,5	17,7	12,6
Nádas	0,5	0,3	0,4
Mezőgazdasági földterület össz.	81,4	81,7	66,6
Erdő	12,9	11,8	18,5
Művelés alól kivont terület	5,7	6,5	14,9
Összesen	100,0	100,0	100,0

A 3. ábra adatai egyértelműen mutatják hazánk területi megoszlását, a szántóterület arányát megyénként. Még a legkisebb szántóterülettel rendelkező dombos Zala és a hegyes Zemplén, valamint Nógrád megyékben is 31% fölött van a szántott rész (vö. világátlag), míg a legjobb területeken fekvő Békés megyében ez az arány 71% fölött van. A Duna–Tisza közén 40% fölött, Győr-Moson-Sopron, Komárom, Fejér, Baranya, Jász-Nagykun, Bács-Kiskun megyékben 50% feletti a szántóterület aránya. Világos tehát, hogy hazánk területén mezőgazdálkodással kell a vidéknek foglalkoznia, legfeljebb más, környezetkímélőbb módon.

Az 5. táblázat néhány művelési ág területének régiók szerinti megoszlását adja.

A 5. táblázat adataiból kiderül, hogy a 7 régió közül a művelési ágakat tekintve Nyugat-Dunántúl általában az 5. helyet foglalja el, kivétel ez alól az erdő (2.) és gyep (6.) területaránya. A legnagyobb szántóterülete a Dél-Alföldnek és az Észak-Alföldnek van. A Nyugat-Dunántúl erdőterülete országosan is a második helyen áll Észak-Magyarország után, de a régión belül is a legnagyobb ágazat (Alpokalja, Zalai-dombvidék).

5. táblázat

Néhány művelési ág területének régiók szerinti megoszlása

Régió	Szántó	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep	Erdő	Termőföld
	Terület megoszlás					
Közép-Magyarország	7,02	13,26	6,41	7,59	7,12	7,19
Közép-Dunántúl	11,65	4,80	11,30	10,94	9,77	11,04
Nyugat-Dunántúl	11,42	7,71	7,87	9,81	19,01	12,92
Dél-Dunántúl	15,96	7,52	14,45	10,16	18,12	15,79
Észak-Magyarország	9,76	12,09	22,33	13,82	22,71	13,30
Észak-Alföld	21,22	37,76	4,48	22,94	11,25	19,09
Dél-Alföld	22,97	16,86	33,16	24,74	12,02	20,67
Ország összesen	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

6. táblázat

Magyarország területeinek megoszlása főbb ágazonként a XX. századtól napjainkig az ország területéhez viszonyítva

Művelési ág	1935		1949		1955		1960	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Szántó	6 014 550	60,22	5 507 535	59,22	5 403 197	58,08	5 316 137	57,14
Gyep	1 004 971	15,24	1 474 834	15,84	1 090 748	11,72	1 836 522	19,74
Mezőgazdasági terület összesen	7 019 491	75,46	7 401 644	79,59	7 271 129	78,15	7 152 659	76,88
Erdő	1 708 611	18,38	1 201 556	12,92	1 258 529	13,53	1 376 999	14,8
Termőterület	8 728 162	93,84	8 603 200	92,50	8 529 658	91,68	8 529 658	91,68
Művelés alól kivont terület	604 603	6,16	697 467	7,50	774 068	8,32	774 068	8,32
Összes terület	9 332 765	100,00	9 300 661	100,0	9 303 726	100,0	9 303 726	100,00

Folytatás a következő oldalon

(A 6. táblázat folytatása)

Művelési ág	1989		1990		1994		1996		1999	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Szántó	4 708 000	50,6	4 712 800	50,7	4 714 000	50,7	4 713 000	50,7	4 708 000	50,6
Gyep	1 173 000	12,6	1 173 000	13,0	1 148 000	2,3	1 148 000	12,3	1 147 000	12,3
Mezőgazdasági terület összesen	5 881 000	63,2	5 885 800	63,3	5 862 000	63,0	5 861 000	63,0	5 855 000	62,9
Erdő	1 177 500	12,7	1 769 300	19,0	1 767 000	19,0	1 765 000	19,0	1 784 900	19,2
Művelés alól kivont terület	1 063 600	11,3	1 268 000	11,5	1 374 600	14,8	1 286 000	13,8	1 267 900	13,6
Egyéb	1 180 983	12,67	379 900	4,1	299 400	3,2	391 000	4,2	395 200	4,3
Összes terület	9 303 000	100,0	9 303 000	100,0	9 303 000	100,0	9 303 000	100,0	9 303 000	100,0

7. táblázat

Győr-Moson-Sopron megye területének megoszlása

(Stagek, 2000)

Művelési ág	1960		1990		1997		2000	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Szántó	239 036	59,05	225 100	54,96	225 720	55,0	227 649	55,55
Gyep	32 200	7,95	36 268	8,85	34 100	8,30	34 100	8,30
Mezőgazdasági terület	271 236	67,00	261 368	63,81	259 820	63,39	261 649	63,84
Erdő	82 272	23,00	73 500	17,94	73 086	17,83	75 734	18,48
Termőterület összesen	353 508	90,00	334 868	81,75	332 906	81,23	337 383	82,32
Művelés alól kivont terület	51 293	10,00	74 732	18,25	76923	18,77	72 446	17,68
Összes terület	404 801	100,0	409 600	100,0	409 829	100,0	409 829	100,0

8. táblázat

Vas megye területének megoszlása

Művelési ág	1960		1990		1997		2000	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Szántó	187 153	50,57	160 200	41,77	158 656	41,41	156 408	40,79
Gyep	25 270	6,86	26 285	6,80	24 569	6,42	28 300	7,38
Mezőgazdasági terület össz.	212 423	57,41	186 485	48,62	183 225	47,83	184 708	48,17
Erdő	90 023	27,28	91 100	23,75	91 108	27,58	91 806	23,94
Termőterület összesen	302 446	81,73	277 585	72,38	274 333	71,62	276 514	72,12
Művelés alól kivont terület	67 596	18,27	105 947	27,62	108 732	28,38	106 901	27,88
Összes terület	370 042	100,0	383 532	100,0	383 065	100,0	383 415	100,0

9. táblázat

Zala megye területének megoszlása

Művelési ág	1960		1990		1997		2000	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Szántó	145 429	39,30	133 427	34,79	135 662	36,55	129 300	34,74
Gyep	55 327	14,95	60 381	14,76	58 419	15,73	85 000	22,16
Mezőgazdasági terület össz.	200 756	54,25	193 808	50,53	194 081	52,29	214 300	57,59
Erdő	80 476	21,74	115 543	23,75	126 312	34,03	110 946	23,94
Termőterület összesen	281 232	76,00	309 351	80,66	320 343	86,32	325 246	87,40
Művelés alól kivont terület	88 810	24,00	74 181	19,34	50 811	13,68	46 891	12,60
Összes terület	370 042	100,0	383 532	100,0	371 154	100,0	372 137	100,0

10. táblázat

A lakosság mezőgazdasági tevékenységének főbb jellemzői
(STAGEK, 2000)

Megnevezés	Győr-Mo- son-Sopron megye	Vas megye	Zala megye	Nyugat- dunántúli régió	Országos
A mezőgazdasági tevékenységet folytató népesség					
Összesen 100 fő	78,6	60,4	88,1	227,1	203,5*
1000 lakosra jutó száma	185	227	300	231	246*
Az 10 000 lakosra jutó mezőgazdasági tevékenységet folytató népesség					
Egyéni gazdaság	826	1054	1284	1024	1159*
Nem gazdaság	946	882	649	840	1007*
Egyéni+ nem gazdaság	1 772	1 936	1 933	1 864	2 166*
A 100 gazdaságra jutó földterület és állatállomány					
Használt földterület, ha	315	261	209	260	273
Állatállomány szám	117	89	61	88	81
Az egyéni gazdaságok megoszlása a termőterület nagysága szerint					
1 hektár alatt	67	68	78	71	71
1-10 ha	26	27	19	24	24
10 ha felett	7	5	3	5	5
Összesen	100	100	100	100	100
Az összes gazdaságon belül az egyéni gazdaságok részaránya, %					
A földhasználatból	35,2	30,6	27,3	31,2	40,5
Az állatállományból	45,7	38,2	47,4	43,7	46,7

* Budapest nélkül

A 6. táblázatban az első oszlop arányszámai a Nagy-Magyarországra vonatkoznak, ezért kisebb a szántó- és erdőterület. Nagyon kicsi 1895-ben a kivont területek részesedése (5,7%), mert akkor még igen nagy becülete volt a földnek. A kivonás aránya majdnem 100 év alatt, 1992-re több mint

kétszeresére nőtt (14,9%). A kertterületek aránya nagyon lecsökkent, valamint a szőlőterület is kisebb lett.

A táblázat adatai mutatják még, hogy a nagyobb területkivonások a 60-as évek után kezdődtek, igazán a 90-es években folytatódtak, és napjainkban is tartanak.

A szántóterület, amely 1935-ben az ország területének 60,22%-a volt, 1999-re 50,6%-ra csökkent. Ez a 10%-os termőterület-csökkenés országosan azt jelenti, hogy az 5 600 000 ha-ból 1999-re 4 700 000 ha maradt.

A gyepterületek, melyeket az EU is támogat, 14,45%-ról 12,3%-ra csökkentek, így csökken az oxigént termelő területek aránya, a visszaesés 200 000 ha.

Az összes mezőgazdasági terület 7 019 491 ha-ról 6 286 000 ha-ra zsugorodott (76,88%-ról 67,5%-ra). Az 1935-ben meglévő erdőterület – 1 099 268 ha (11,82%) – 1999-re 1 784 900 ha-ra (19,1%) növekedett, amely igen figyelemreméltó, jó irány a környezetünk védelmét és az EU-előírásokat tekintve. Ennek ellenére további erdősítést ír elő az EU a belépés után.

A művelés alól kivont területek (vasút, ipari park, átminősítés, gyárak, üzletek stb.) nagysága az 1935. év adataihoz képest megduplázódott, azaz 604 603 ha (6,5%) kivonás helyett 1999-ben már 1 267 900 ha-ra (13,6%) növekedett. Igen jelentős a termőterület-vesztés. A 93,84% termőterület 86,6%-ra csökkent országosan.

Az erdőterület növekedése valamelyest csökkentette a terület kiesését. Így összességében országosan 5,44%-kal csökkent a termőterület nagysága.

A 7., 8., 9., 10. táblázat adatai hazánk nyugati megyei termőföld-hasznosításának alakulását mutatják.

A nyugat-dunántúli régió (Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala megye) belül rendkívül változatosak a termőhelyi adottságok, ezért a földhasználat is igen eltérő. A régió lakosságának közel egynegyede folytat különböző gyakorisággal mezőgazdasági tevékenységet. Ez az arány az országos átlaghoz hasonló, azonban kistérségenként tág határok között szóró-

dik, összefüggésben a városiasodás fokával. A kisvárosi maggal bíró kistérségekben a lakosság négy tizede kötődik több-kevesebb munkával a mezőgazdasághoz. A nagyobb városok környékén ez az arány nem éri el a 15%-ot sem. A megyékben a településhálózat jellegének megfelelően terjedt el a gazdálkodás. A leginkább városiasodott Győr-Moson-Sopron megyében a lakosság egy ötöde, az aprófalvas Zalában élőknek azonban a három tizede végez legalább időnként mezőgazdasági munkát. A 10. táblázat adatai a 3 megye lakosságának mezőgazdasági tevékenységét, a 11. táblázat adatai pedig a mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdasági szervezetek főbb jellemzőit mutatják.

11. táblázat

A mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdasági szervezetek főbb jellemzői

Megnevezés	Győr-Moson-Sopron megye	Vas megye	Zala megye	Nyugat-dunántúli régió	Országos
A szervezetek száma					
Összesen	392	315	366	1073	8382
100 000 lakosra	92	118	125	109	102
Az egyes szervezetre jutó földterület és állatállomány					
Használt földterület, ha	520	528	572	540	457
Állatállomány, számosállat	125	129	70	107	106
A szervezetek megoszlása a termőterület nagysága szerint, %					
300 hektárnál kisebb	63	70	78	70	71
301–5 000 hektár	37	30	21	30	29

A Nyugat-Dunántúlon belül Győr-Moson-Sopron megyében (7. táblázat) a termőterület csökkenése az utóbbi években 4,63%, a művelés alól kivont területek aránya 12,4%, ami elég tragikus, mert a nyugati határszáron történő természet és kereskedelem csökkenését is jelenti egyben, ugyanis a mezőgazdálkodás a jelenlegi árakon és beruházásokon nem kifizetődő, az ottani gazdálkodók jelenleg inkább elmennek nyugatra segédmunkásnak. Legnagyobb mértékben az erdőterületek csökkentek 1960-hoz képest. Az

erdőterület változása most már, 1997-től, növekvő tendenciát mutat. A szántóterület 3,5%-kal lett kisebb. A gyepterület valamelyest nőtt (0,35%).

Vas megyében (8. táblázat) a szántóterület 8,8%-kal csökkent, az erdőterület nem változott, illetve az utóbbi időben lassan nő, mert állami támogatással a kivágott erdőket újraterelítették. A gyepterület jelenleg növekszik (0,75%). A művelés alól kivont terület (13,8%) is folyamatosan növekvő tendenciát mutat.

Zala megyében (9. táblázat), ahol a dombvidék a meghatározó, a szántóterület 3,56%-kal lett kisebb, az erdőterület pedig 30 470 ha-ral lett nagyobb, ugyancsak nőtt a gyepterület 25 673 ha-ral az alacsonyabb aranykoronájú földek füvesítésével. A termelésből kivont terület 16,31%, igen nagy, ami 1997 és 2000 között ugrott meg jelentősen. A területkivonások továbbra is folytatódnak, ami azért veszélyes, mert a szegénység miatt vélhetően külföldi kézbe kerülésre lehet számítani.

A 10. táblázat adatai mutatják az egyes régiók művelési ág szerinti megoszlását. A 7 régió közül a Nyugat-Dunántúl az 5–6. helyeket foglalja el, kivétel az erdő, mert nagy erdőterületét tekintve Észak-Magyarország után következik a 2. helyen. Ebbe belejárszanak a vasi és zalai dombvidékek. Közép-Magyarország után a legkisebb szántófölddel rendelkezik, és ennek ellenére itt is van területcsökkenés (7. táblázat). Nem indokolt a gyümölcs- és szőlőterület aránya, mert Észak-Magyarország mindkét ágazatban előbbre áll.

A 11. táblázat adataiból kiderül, hogy a Nyugat-dunántúli Régióban Győr-Moson-Sopron, valamint Vas megyékben kevesebben dolgoznak a mezőgazdaságban az országos átlagnál míg Zala-megyében az országos átlagnál többen dolgoznak a mezőgazdaságban mintegy 64 fővel. Vas megyében nagyon sok az egyéni gazdálkodó, ugyanakkor Győr-Moson-Sopron megyében van a legnagyobb földterület használata a régió belül, de az egész régió az országos területmörítésnél lemaradt, annak ellenére, hogy itt van országosan is a legtöbb 10 hektárnál nagyobb területtel rendelkező egyéni gazdálkodó. Itt van a legtöbb haszonállattartás országosan. Az 50 hektárnál nagyobb területet használók aránya nem éri el az 1%-ot sem

országosan. A nyugat-dunántúli régióban az egyéni gazdálkodók részaránya nem éri el az országos átlagot az összes gazdaságon belül.

A TERMELÉSBŐL KÜLÖNBÖZŐ MÓDON KIVONT TERÜLETEK

Az alábbiakban a különböző területkivonások, terület-felajánlások, illetve külföldi kézbe jutási lehetőségeket vizsgálata történik.

A Nyugat-Dunántúl nagyobb városai környékén létesült ipari parkok céljára kivont, illetve kivonásra tervezett területek arányát a 12. táblázat adatai mutatják.

12. táblázat

*A három megye nagy városai köré telepített ipari parkok területe és a foglalkoztatottak száma
(2000)*

Város	Meglévő ha 1997-98	Tervezett ha 1999	Betelepített cégek száma	Alkalmazás- ban állók száma 1999	Tervezett alkalmazotti létszám
Győr	125	125	17	3 400	6 000
Sopron	18	60			500
Szombathely	185	185	14	3 700	3 700
Sárvár	38	38	7	2 500	3 000
Szentgotthárd	160	270	19	1 750	2 000
Zalaegerszeg	28	28	1	1 200	2 500
Rédics	30	30			700
Összesen	584	736	58	12 550	18 400

Az ipari parkok száma a Nyugat-Dunántúlon 2000 év elején négyvel szaporodott (Celldömölk, Letenye, Mosonmagyaróvár, Nagykanizsa). Ezáltal jelenlétükkel átfogják az egész régiót.

Győr-Moson-Sopron megyében csak 2001-ben az alábbi területek kivonása történt meg (13. táblázat).

13. táblázat

A mezőgazdasági termelésből végleges kivonás engedélyezése iránti kérelmek megoszlása Győr-Moson-Sopron megyében (ha) – 2001

	FVM	Megyei Földhiv.	Körzeti Földhiv.	Összesen
Ipar, bánya	1,1032		128,3344	229,4376
Belterületbe vont			285,4071	285,4071
Vízügyi létesítmény			1,7715	1,7715
Vasút			4,8126	4,8126
Község, városfejlesztés				
Fegyveres erők, tűzoltók				
Egyéb			144,5608	144,5608
Összesen	1,1032		564,8864	665,9896

Az országosan ugarolt területek arányát a 14. táblázat, a Nyugat-Dunántúlon (Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye) az egyéni gazdálkodók és társas vállalkozók ugarolt területeit pedig a 15. és 16. táblázat adatai szemléltetik (Nyugat-Dunántúl 2000).

14. táblázat

A szántóföldi vetésszerkezet területének aránya az országos szántóterületből (%)

Gazdasági forma	kalászos gabona	kukorica	ipari növények	egyéb növények	ugar, parlag, vetetlen
Egyéni gazdaságok	38,10	36,16	13,08	6,02	6,47
Gazdálkodó szervezetek	38,83	24,27	27,93	6,77	7,20

15. táblázat

A szántóföldi növények vetésszerkezete Nyugat-Dunántúl egyéni gazdaságaiban (%)

Területi egység (megye)	kalászos gabona	kukorica	ipari növények	egyéb növények	ugar, parlag, vetetlen
Győr-Moson-Sopron	51,08	23,26	15,85	8,15	1,68
Vas	49,99	31,46	9,5	4,65	4,41
Zala	33,71	52,11	9,18	3,08	4,76
Nyugat-Dunántúl összesen	46,07	33,14	11,68	5,91	3,19

16. táblázat

A szántóföldi növények vetésszerkezete Nyugat-Dunántúl gazdálkodó szervezeteiben (%)

Területi egység (megye)	kalászos gabona	kukorica	ipari növények	egyéb növények	ugar, parlag, vetetlen
<i>Győr-Moson-Sopron</i>	44,49	16,64	30,42	6,59	1,87
Vas	42,06	21,06	20,33	11,15	5,40

Felhasznált irodalom

- Alvincz J. és tsai., 1999: AKII. Budapest, Marosléle 37–44 o. Magocs 27–35. o.
- Bora–Nemerkenyi, 1994: Magyarország földrajza. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 39., 137–140. o.
- Debatisse, 1998: Hungary, A Successful Agriculture and Food Economy in Permanent Search for Higher Competitiveness. The World Bank, Europe and Central Asia Regional Office.
- Hubai, 2001: Magyarország természeti erőforrásainak külgazdasági földrajza. Tankönyvkiadó, Budapest, 38., 43., 52. o.
- Jelentés 2000: Zala megye. Zalaegerszeg.
- Jelentés 2001: FVM. Budapest.
- Jelentés 2001 : Földhivatal Szombathely.
- Karalyos Zs., 2002: Termőföld, kereskedelem, piac, emelkedő árak. Budapest. Gazdálkodás. XIV. évf. 3.,
- Knight-Frank 1996: Property Management.
- KSH 2000: Magyarország kistérségei. Nyugat-Dunántúl, Budapest. Kiadvány 154–157. o.
- KSH 2001: A magyar régiók mezőgazdasága. Budapest. Kiadvány 98–100. o.
- Nyugat-Dunántúl, 2000: Ipari parkok – Zala megye. Ipari parkok – Sopron.
- Podruzsik 2000: Külgazdaság. XIV. évf. 2000/12. Kópont-Dator g. Konjunktúra Kutatási Alap. 30–39. o.
- Rétvári, 1989: Természeti erőforrások földrajzi értelmezése és értékelése. Akadémiai Kiadó 34. o.
- Surányi J., 1948: Talajvédelem-nemzetvédelem Agrártudományi Szemle, II. évf. 2. szám. Budapest. 1948. 18–24. o.
- Szűcs I, 1999: A föld ára és bére. Agroinform, Budapest. 7-11 o.
- Szűcs–Csendes–Pálovicsné, 1997: Magyarország az ezredfordulón. A külföldiek földtulajdon-szerzése. 85–87. o.